

Serhiy Lutsenko

GERMAN COLONIAL COMMUNITY CULTURE FORMATION IN GERMANS AFRICAN PROTECTORATE IN THE END XIX – EARLY XX CENTURY

This article is dedicated to the analyzes of the German colonial culture formation in distance German African protectorates in the end XIX – early XX century. The author identifies key moments of the colonial development in literature, architecture, sculpture, painting, fashion and education. The basic factors that tribute the German colonial community which adherence to European cultural values, formed under the influence of African realities of their special culture, which inherits only to Germanic colony are highlighted. The Germans in Africa created their own cultural space which influenced both local African culture and metropolis.

Key words: colony, German colonial community, colonial literature, colonial style architecture, colonial paintings.

УДК 94: 327 (047) "1918/1920"

Ігор Дацків

УКРАЇНЬСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР: ПЕРСОНАЛІЇ, СТАТУС, ФУНКЦІЇ

У статті досліджується вплив внутрішніх і міжнародних чинників на процес формування зовнішньополітичної концепції УНР доби Директорії, а також обставини і основні напрямки її реалізації українською дипломатією. Проаналізовано альтернативні варіанти міжнародної діяльності урядів УНР, спрямованої на забезпечення сприятливих умов для захисту національної державності та її дипломатичного визнання на європейській і світовій арені.

Ключові слова: дипломатія, Директорія УНР, конференція, договір, міжнародні відносини.

Із часів Київської Русі і до сьогодні здійснення активної зовнішньої політики і підтримка міцних міжнародних зв'язків завжди були одним із символів української державності. Фахові здобутки українських дипломатів є частиною новітньої історії незалежної України, адже дипломатична служба перебуває на передових позиціях державного поступу і демократичних перетворень у країні.

З огляду зовнішньої політики та дипломатії Директорія УНР, можливо, опинилася в ще важчому становищі, ніж Центральна Рада та Гетьманат П. Скоропадського. Це був період, коли пік визвольних змагань уже минув, коли тиск на Україну з боку більшовицької Росії став дедалі сильнішим. Що ж стосується західних країн, то вони практично не надавали допомоги українській справі, оскільки в їх політиці місця для незалежної, суверенної Української держави просто не було. В такій ситуації і мали діяти дипломати Директорії.

Ця проблематика, її окремі аспекти знайшли певне відображення в зарубіжній українській, радянській, сучасній вітчизняній історіографії. Першими дослідниками історії національно-визвольних змагань були діячі української революції. Вже у 1920 р. виходить праця В. Винниченка "Відродження нації" [1]. Автор аналізує внутрішню та зовнішню політику Директорії. Цінний документальний матеріал, а також власні спостереження вміщено у праці П. Христюка [2]. Значний інтерес становить фактичний матеріал, викладений у книзі О. Доцента [3]. Чимало праць присвятив аналізу революційних подій М. Шаповал [4]. У них він в тій чи іншій мірі торкається проблем, пов'язаних із зовнішньополітичною діяльністю Директорії УНР.

На окрему увагу заслуговує праця колишнього прем'єр-міністра УНР І. Мазепа "Україна в огні й бурі революції" [5]. Вона базується на особистих спогадах і документах та матеріалах.

За кордоном висвітлення зовнішньої політики УНР в добу Директорії мало здебільшого мемуарно-дослідницький характер, оскільки майже усі автори безпосередньо брали участь у революційних подіях в Україні. Найбільш значним дослідженням періоду діяльності Директорії є семитомна праця М. Стахів [6].

Наукові дослідження радянських істориків, що торкаються проблеми зовнішньополітичної діяльності Директорії і формування дипломатичної служби УНР, позначені крайнім суб'єктивізмом, пов'язаним із ідеологічними постановами КПРС щодо оцінки періоду української державності 1917–1921 рр. У дослідженнях А. Лихолата [7], Р. Симоненка [8], М. Супруненка [9] та інших, присвячених вивченню зовнішньополітичної діяльності УРСР, її міжнародних стосунків, замовчується позитивний досвід багатогранної праці українських дипломатичних представництв Директорії або навпаки оцінюється цілком негативно, як ворожий українському народові.

З початку 90-х рр. ХХ ст. розпочався новий етап української історіографії, що характеризується критичним осмисленням історіографічної спадщини попереднього періоду, спробою відходу від звичних канонів та схем радянської історичної науки, більш об'єктивним висвітленням історичних подій в Україні [10–13].

Особливості зовнішньополітичної діяльності уряду УНР у період Директорії висвітлюється у статті В. Яблонського [14]. Деяких проблем дипломатії торкаються у своїх статтях автори збірника "Симон Петлюра та українська національна революція" [15].

У 1996 р. надрукована узагальнююча праця "Історія України. Нове бачення" [16]. У розділі "Українська Народна Республіка під проводом Директорії" дано об'єктивний, стислий аналіз подій цього періоду.

Автор історіографічного нарису "Здобута і втрачена незалежність" [17] В. Капелюшний відзначає добу Директорії як найскладнішу, яка вимагає комплексного вивчення.

Складне геополітичне становище УНР, напружена і несприятлива ситуація спонукали політичний провід шукати контакти й порозуміння з іншими державами з метою домогтися визнання і зберегти незалежність у жорсткому протистоянні з більшовицькою Росією та в умовах напружених відносин з Польщею і Добровольчою армією генерала А. Денікіна. Отже, одним із першочергових завдань Директорії УНР після приходу до влади стало формування зовнішньополітичного відомства.

15 грудня 1918 р. першим міністром закордонних справ призначено М. Левицького. 26 грудня міністерство очолив за сумісництвом призначений головою Ради Народних Міністрів В. Чеховський, що свідчило про важливість цього органу в структурі Директорії УНР. Загальне керівництво відомством здійснювали міністр і два його заступники, які мали чотирьох радників і вісьмох урядовців для особливих доручень. Дорадчим органом міністра була Рада міністерства, що включала його заступників, керівників підрозділів та п'ятьох членів, призначених міністром. Загальновідомче діловодство вела канцелярія міністра у складі тридцяти п'яти співробітників, з них двадцять дипкур'єрів. Безпосередньо міністрові і Раді міністерства підпорядковувалася новостворений історичний комітет у складі семи співробітників, на яких покладалося дослідження й відтворення історії зовнішньої політики і дипломатії України, пошуки документів з історії України в іноземних архівах, наукове обґрунтування зовнішньої політики УНР [18, с. 145–146; 19, с. 71–72].

Упродовж існування Директорії УНР міністерство очолювали, представники політичних сил, які формували уряд. А оскільки за два роки уряди змінювалися чотири рази, відповідно відбувалася зміна міністрів закордонних справ, що негативно відобразалося на діяльності відомства. Отже, ними перебували: водночас голова уряду, діяч УСДРП В. Чехівський (грудень 1918 – лютий 1919 рр.); в уряді С. Остапенка – член УПСФ К. Мацієвич (лютий-квітень 1919 р.); в уряді Б. Мартоса – галицький соціал-демократ В. Темницький (квітень-грудень 1919 р.); в уряді І. Мазепи – член УСДРП А. Левицький (грудень 1919 – березень 1920 рр.) та член УПСФ А. Ніковський (березень-грудень 1920 р.) [18, с.145].

У спадщину від Гетьманату міністерству дісталася широка мережа закордонних представництв, діяльністю яких керував, як і у попередньому відомстві Департамент чужоземних зносин. Позитивним аспектом було збереження попередньої, виправданої практикою, структурної організації та значної кількості дипломатів. Як писав у спогадах А. Марголін, залучений В. Чехівським до складу працівників відомства і прихильник союзу із Антантою: "Без втручання і впливу Європи, – наголошував він, – я не уявляв собі можливості уникнути довготривалої внутрішньої громадянської війни... Щоб відбити навалу більшовиків з півночі, допомога з боку Антанти була необхідною" [20, с. 374–376], коли він прийшов у міністерство зустрів чимало знайомих колишніх його працівників. Серед них були: директор департаменту А. Яковлев, його заступник М. Левитський, О. Ейхельман, К. Мацієвич, О. Шульгин та інші досвідчені дипломати [20, с. 374–376].

Зазначимо, що у зв'язку із безперервними бойовими діями, декількома евакуаціями уряду із Києва до Вінниці, потім – Проскурова, Рівного й Кам'янця-Подільського, діяльність міністерства проходила у надзвичайно складних умовах. Це негативно відобразалося на організації кадрового забезпечення, постійно бракувало працівників. А головне – порушувався зв'язок із закордонними дипломатичними представництвами, які нерідко діяли за своєю ініціативою і на свій розсуд. Й лише за рахунок вдалого підбору кадрів вони продовжували цілеспрямовану діяльність в захисті інтересів України на міжнародній арені.

Незважаючи на труднощі, міністерство докладало значних зусиль для посилення дипломатичної присутності своїх представництв у світі. Відтак, щоправда під кінець існування Директорії УНР, був розроблений проект реорганізації Департаменту чужоземних зносин, згідно із яким, дипломатичний відділ поділявся на п'ять територіальних одиниць: слов'янських народів; центральних держав; англосаксонських народів; близькосхідних народів; романських народів [21, арк. 19–20].

Аналізуючи процес розбудови закордонних дипломатичних представництв України в добу Директорії, слід відзначити, що їх статус базувався на принципах, впроваджених попередніми відомствами імперської Росії та України за часів Центральної Ради і Гетьманату [22, арк. 67–68].

Одним із дипломатичних представництв, яке існувало з часів Центральної Ради, було посольство у Берліні, де Ф. Штейнгеля в грудні 1918 р. тимчасово замінив Є. Лукасевич, а 2 січня 1919 р. постановою Директорії УНР послом до Німеччини призначено соратника С. Петлюри – М. Порша, який працював у Раді міністерства закордонних справ. Його радником став П. Бендзя. Серед збереженого апарату посольства важливу посаду голови інформаційного відділу займав В. Левицький [23, арк. 26].

Незважаючи на відносно невеликий штат (14 працівників), українське посольство в Берліні виконувало значний обсяг роботи. Саме із Берліну розповсюджувалися директивні вказівки Києва для значної мережі дипломатичних осередків. С. Петлюра ставив перед одним із своїх найближчих співпрацівників М. Поршем завдання щодо закупівлі за кордоном озброєння і військово-технічних матеріалів, посилення інформаційної діяльності в Європі з метою пропаганди української справи і, найголовніше, скеровування дипломатичної діяльності на доведення до відома урядів і народів усвідомлення необхідного визнання України та надання їй потужної допомоги у боротьбі з агресією більшовицької Москви. Крім того, посольство в Берліні ініціювало процес реєстрації українських громадян за кордоном. Отже, цілком справедливо міністр закордонних справ УНР А. Ніковський відзначав: "Посольство Української Народної Республіки в Берліні стало одним з найкраще організованих, продуктивних і працездатних дипломатичних представництв за кордоном" [24, арк. 26].

М. Порш докладав чималих зусиль для розвитку українсько-німецьких стосунків й намагався перешкодити зближенню Німеччини із більшовиками. У зв'язку з тим, що влітку 1919 р. майже вся Україна була зайнята більшовиками, й Директорія утримувала невеликий район Кам'янець-Подільського, М. Порш на широкій нараді глав українських дипломатичних представництв за кордоном 9 серпня запропонував оригінальний план створення за межами України експозитури УНР. На жаль, ця ідея не була реалізована [25, арк. 12].

Важливим за своїм значенням було українське посольство у Відні, яке очолював В. Липинський. Воно було найбільш численним й відіграло велике значення, особливо в популяризації української справи в Європі. Кваліфікований дипломат зарекомендував себе патріотом батьківщини. Пізніше його замінив відомий дипломат, учасник переговорів з Антантою у Яссах, згодом голова української делегації на Паризькій мирній конференції Г. Сидоренко, який займав цю посаду до 1922 р.

У структурних підрозділах посольства у Відні працювали досвідчені співробітники: радники А. Жук і В. Полетика, завідувач консульським відділом М. Троцький, аташе В. Семенів, юрист-консульт І. Храпко, директор канцелярії В. Трохимович, завідувач пресовим відділом І. Токаржевський-Карашевич (згодом посол в Туреччині), директор пресового бюро у Відні О. Кушак та інші [26, арк. 22].

Відень 1919 р. був місцем перебування низки громадсько-політичних організацій та діячів і завдяки активній діяльності посольства УНР став основним центром координації міжнародної політики. Саме тому сюди двічі прибував міністр закордонних справ В. Темницький і скликав українських дипломатів із європейських країн на широкі наради у Відні (18–22 червня) та Карлсбаді (6–14 серпня), на яких обговорювалися питання проблеми зовнішньої політики УНР. Досвідчені дипломати, обізнані із ситуацією в Європі, насамперед А. Жук, В. Липинський пропонували поширити зовнішньополітичну орієнтацію на Антанту, Центральні держави – Чехословаччину й Румунію, відмовитися від ідеї широкої соборності України й зберегти державу бодай на її частині. Проте вироблені рішення і рекомендації не були реалізовані внаслідок об'єктивних з огляду на військові обставини, а також і суб'єктивних, враховуючи уподобання політичних партій, насамперед соціалістичного крила Директорії УНР [27, арк. 32].

Наступним постійно діючим посольством України 1-го розряду з часів Центральної Ради було представництво в Туреччині, яке з січня 1919 р. очолив О. Лотоцький, щоправда прибути до Константинополя йому з апаратом вдалося лише через три місяці. Він прийняв його від гетьманського посла М. Суковкіна у жалюгідному стані, внаслідок тривалої відсутності фінансування. До того ж М. Суковкін був проросійськи налаштований, вороже сприйняв владу Директорії УНР й відповідну проводив роботу. О. Лотоцькому та прибулим із ним українським дипломатам довелося потужно працювати в інтересах України.

Апарат посольства був добре укомплектований фаховими співробітниками. До його складу входили: радники Л. Кобилянський, І. Токаржевський-Карашевич, П. Чикаленко В. Приходько, О. Коваленко, М. Ковальський. Військовий аташат представляли генерал О. Остафіїв та полковник В. Кедровський (згодом аташе у Латвії, Естонії та Фінляндії). Зважаючи на необхідність вирішення проблеми Української автокефальної церкви у Вселенського патріарха, до складу посольства

увійшов працівник Міністерства культів В. Радзимовський. Посольство використовувало сприятливу ситуацію в Туреччині, піднесення національного руху, для розвитку міждержавних стосунків на базі протистояння із білогвардійською Росією. Розроблялися плани економічного співробітництва, уживалися заходи для повернення в Україну військовополонених, а також кораблів Чорноморського флоту, які опинилися в Туреччині. О. Лотоцький активно листувався з міністерством, вносив слушні пропозиції, звертався до української делегації в Парижі з проханням домагатися від Антанти повернення флоту. Посольство в Туреччині зайняло помітне місце в системі закордонних представництв та діяльності дипломатичної служби УНР в інтересах держави [28, с. 51–54].

Корисною спадщиною від гетьманської дипломатії було посольство в Софії, очолюване О. Шульгиним, яке мало чимало позитивних напрацювань у розвитку дружніх українсько-болгарських відносин. Враховуючи досвід і широкі міжнародні зв'язки, О. Шульгин у січні 1919 р. був призначений членом надзвичайної дипломатичної місії УНР на Паризькій мирній конференції, виконувачем обов'язків посла став радник Ф. Шульга, якого у серпні замінив В. Драгомирецький. У штаті посольства працювали П. Сікора, Д. Шелудько, Ю. Налісник, М. Лаврик, І. Додул та інші. Виконуючи основні завдання щодо розвитку дружніх відносин із Болгарією, посольство значну увагу приділяло проблемі українців – біженців та інтернованих, які намагалися знайти притулок у цій слов'янській країні. Частина із них виявляла бажання вступити в армію УНР і посольство вживало заходів переправити їх через Румунію в Україну. М. Шаповал, який за завданням С. Петлюри проінспектував табори біженців у Болгарії, доповідав Головному Отаману, що близько тисячі болгар бажали взяти участь у визвольній війні за Україну. Після ліквідації посольства, наприкінці 1920 р. в Болгарії залишився В. Драгомирецький, який продовжував підтримувати зв'язки із місцевими діячами та урядом УНР в екзилі [29, с. 87].

Міжнародна ситуація, у якій опинилася Директорія УНР, спонукала до радикального поширення закордонних дипломатичних представництв України, оскільки посольства в країнах блоку Центральних держав, що дісталися у спадщину від попередніх державних утворень, не відповідали потребам часу. Відтак, керівництво УНР і зовнішньополітичного відомства розгорнуло широкомасштабний процес відрядження за кордон тимчасових надзвичайних дипломатичних і військово-дипломатичних місій, делегацій на міжнародні мирні конференції та на переговори. Перед ними ставилися завдання зав'язувати стосунки з іншими державами, домагатися визнання УНР й засновувати базу для постійних дипломатичних представництв, вести активну інформативну діяльність з українських проблем.

Найбільш потужною за складом і чисельністю була надзвичайна дипломатична делегація УНР на Паризькій мирній конференції (18. 01. 1919 – 21. 01. 1920 рр.). У ній взяли участь 27 держав, але із новоутворених лише Польща і Чехословаччина. Керівним органом конференції була Рада десяти (згодом Рада чотирьох), але вирішальну роль відігравали країни-переможниці представлені главами урядів: Франції – Ж. Клемансо, Великобританії – Д. Ллойд Джордж і США – президент В. Вільсон. У складі їх делегацій були міністри закордонних справ, а також військові міністри, досвідчені експерти з проблем, які розглядалися: Ліга Націй, репарації, нові держави, територіальні проблеми, колонії. Важливе місце посідало питання боротьби з більшовицькою Росією та вирішення "російської проблеми". Відзначимо, що глави Антанти майже одноставно висловилися за інтервенцію і потужну допомогу антибільшовицьким силам в Росії, що вселяло Україні надію знайти порозуміння з керівниками конференції й, відтак, надіслати власну делегацію в Париж.

10 січня 1919 р. спеціальною постановою уряду міністр закордонних справ УНР В. Чехівський сформував делегацію на чолі із Г. Сидоренком у складі: генеральний секретар М. Рудницький, група дипломатів – О. Шульгин, А. Марголін, А. Галіп, В. Панейко, Д. Ісаєвич; група радників (14 осіб) – М. Кушнір, М. Туган-Барановський, С. Шелухін, Б. Матюшенко, С. Томашівський, В. Тимошенко та інші; канцелярія (34 особи) та інформаційне бюро (20 осіб, з них 6 журналістів для висвітлення роботи конференції). Уряд і Міністерство закордонних справ (далі – МЗС) України розробили спеціальну інструкцію, яка, насамперед визначала, що місія є єдиною від УНР і ЗУНР й отримала найменування "Делегація об'єднаної УНР на Мирову конференцію в Парижі" й повинна захищати спільні інтереси, Головне завдання було сформульоване так: "Добитися на мировому конгресі перед державами всього світу визнання самостійності Української Народної Республіки" [30, с. 155].

Прямуючи до Парижу, делегація зупинялася у тимчасовій столиці ЗУНР і радилася із президентом Є. Петрушевичем щодо планів вирішення східногалицької проблеми, а головне припинення агресії з боку Польщі, яку підтримувала Антанта й запросила на конференцію. У Швейцарії та Відні українці провели низку нарад із дипломатичними представництвами, отримали важливу інформацію, яка допомогла їм орієнтуватися в міжнародній ситуації навколо Паризької конференції. Зразу ж після прибуття 21 березня у Париж, делегація оприлюднила низку заяв і публікацій. У яких наголошувала на двох пріоритетних завданнях для України на форумі:

відстоювати право на незалежність і визнання та домогтися допомоги світового товариства у збройній боротьбі із більшовиками. Проте, їх чекало розчарування: уже на першому засіданні з української проблеми 24 березня міністр закордонних справ Франції С. Пішон дав зрозуміти, що керівництво конференції не має наміру змінювати попереднє ставлення до України, в чому домінувала позиція Франції. Вона будувалася на принципах: шляхом опори на антибільшовицькі військові формації А. Денікіна і О. Колчака відновити єдину Росію, допомогти Польщі, яка вела війну проти ЗУНР і УНР та була в протистоянні з Москвою, стати сильною і спільно із Румунією створити “санітарний кордон” проти проникнення більшовизму в Європу й стати противагою Німеччині [31, арк. 8].

Незважаючи на негативне ставлення проводу Паризької мирної конференції до української проблеми, місія Г. Сидоренка, з 23 липня під проводом М. Тишкевича, розвинула активну діяльність. С. Шелухін підготував декілька нот до Найвищої Ради, у яких вимагалось розгляд різних аспектів української проблеми. 12 квітня делегація передала голові Вищої військової ради союзних військ маршалові Ф. Фошу ноту, в якій виклала ситуацію в Україні і конкретні пропозиції: “Для того, щоб Українська Республіка могла звільнити свою територію і таким чином стати забором проти наступу російських більшовиків на Європу необхідно: 1) щоб союзні держави (Антанта) постачала необхідну амуніцію єдиним можливим шляхом Констанца-Чернівці-Станіславів; 2) щоб союзні держави визнали незалежність України і додали великої моральної сили урядові Української Республіки та її армії” [32, с.114].

Попри матеріальні труднощі, майже припинення фінансування наприкінці 1919 р. та у 1920 р., негативним відношенням до місії з боку верхівки конференції, українська делегація особливо з приходом М. Тишкевича продовжували дипломатичну боротьбу за інтереси України. За період перебування на чолі місії він особисто підготував і подав президії Паризької мирної конференції 13 нот. У кожній із яких обґрунтовував необхідність визнати незалежність України, правомірність надання допомоги у боротьбі з більшовиками, справедливо вирішити східногалицьку проблему, прийняти Україну в члени Ліги Націй.

Українські дипломати домоглися відрядження делегації на міжнародну конференцію в Спа (Бельгія), куди виїхали члени паризької місії М. Тишкевич і А. Марголін. На конференції 5–16 липня 1920 р. розглядалася в основному проблема польсько-більшовицького збройного конфлікту й питання кордонів. Українська делегація не була допущена на засідання, але провела низку зустрічей і переговорів із провідними дипломатами учасників та подала низку нот до глав держав з метою привернути їх увагу до українського питання [33, арк. 43].

Отже, хоча надзвичайна дипломатична місія у Парижі та делегація в Спа виявили активність і наполегливість у домаганні визнання України та надання їй допомоги в боротьбі з більшовиками, вони наштотувалися на прагматичні інтереси країн Антанти у ході вирішення “російської проблеми”, які суперечили самому існуванню незалежної України. Позитивним чинником для майбутнього було винесення українського питання на міжнародну арену, що дозволило згодом впродовж довгого часу існувати уряду УНР в екзилі, військово-політичній еміграції й знаходити прихильність світового суспільства. Аналіз діяльності МЗС УНР свідчить про те, що від початку свого існування воно широко впроваджувало відрядження за кордон саме надзвичайних дипломатичних місій, які створювали підґрунтя для встановлення дипломатичних стосунків та заснування постійних дипломатичних представництв – посольств. Відтак, вже у січні 1919 р. були сформовані й відбули за кордон 20 місій, загальна кількість дипломатів становила 140 осіб [34, арк. 11–12].

Закономірно, що у першу чергу формувалися і укомплектовувалися найбільш підготовленими кадрами місії в країни, що посідали важливе місце в зовнішній політиці України. До таких відносилися й найближчі сусіди (радянська Росія, Румунія, Польща, Угорщина та ін.).

Одною з перших, 6 січня 1919 р. була сформована українська надзвичайна дипломатична місія в Румунію, очолювану Ю. Масенком. До складу місії увійшли: радник В. Пісняченко, секретар В. Онацевич, аташе В. Медзянковський та інші. 20 червня його замінив К. Мацієвич. Колишній член Центральної та Малої Рад, учасник переговорів із представниками Антанти в Одесі, міністр закордонних справ УНР в центристському уряді С. Остапенка.

Українські дипломати вміло використали Бухарест для контактів із представництвами інших держав, домагалися від королівського уряду реальної військово-політичної допомоги, зокрема постачання зброї. І. Феценко-Чопівський у спогадах “Хроніка мого життя” писав, що 20 липня 1919 р. він з К. Мацієвичем прибув до Бухаресту і вже у серпні українська армія отримала закуплені набої та амуніцію. Автор свідчить про те, що у вересні того року до складу представництва входили: посол К. Мацієвич, його заступник і радник І. Феценко-Чопівський, військовий аташе генерал-полковник С. Дельвіг, секретар Л. Геркен, та ін. При місії в Бухаресті деякий час перебував з урядом Західно-Української Народної Республіки (далі – ЗУНР) президент Є. Петрушевич [19, с. 79–80; 35, с. 60–61].

Українській місії в Бухаресті значною мірою вдалося схилити уряд Румунії до визнання України, щоправда, шляхом відмови від претензій на Бессарабію попередніх урядів. Ця тенденція особливо проявилася після порозуміння УНР із Польщею 1920 р.

Показовою була діяльність української місії в нейтральній Швейцарії, де вона отримала напівофіційний статус. 13 січня уряд УНР підніс її до 1-го розряду й продовжив повноваження голові Є. Лукасевичу. Водночас, невиправдано були закриті українські консульства в Цюриху і Женеві. Щоправда консули, не отримуючи коштів, продовжували діяти майже до кінця 1919 р. У спогадах з тих часів Л. Васильківський, який неодноразово відвідував Берн, відзначав: "Хоч Україна й не була визнана Швейцарією де юре, наше дипломатичне представництво користувалося всіма дипломатичними привілеями. Воно було прихильно прийняте швейцарською владою, яка дуже бажала ввійти в ближчі стосунки з Україною, зокрема, в торгівельні стосунки [36, с.107].

18 травня 1919 р. наказом міністра зовнішніх справ УНР В. Темницького Є. Лукасевича відкликано із Берна [37, с.82]. Головою української місії призначено М. Василька, напрям дипломатичної діяльності переміщено із політичної в економічну площину. Це було невипадково, оскільки згідно зі свідченням Є. Лукасевича, бізнесмен М. Василько насамперед домігся призначення, щоб перевести у Швейцарію свої капітали. Проте уряд УНР у надісланому листі наголошував новому послу, що основним завданням місії є поглиблення відносин з іншими представництвами з перспективою встановлення дипломатичних відносин з їх країнами. З цією метою її посилили О. Шульгин, М. Левицький та Д. Донцов. Місія в Берні стала своєрідним закордонним департаментом зовнішньополітичного відомства УНР у процесі наполегливої діяльності української дипломатії за визнання України суб'єктом міжнародної політики [38, с. 25–26].

Певні надії на міжнародне визнання України покладало її керівництво на встановлення контактів з Ватиканом. З цією метою у січні 1919 р. формується надзвичайна дипломатична місія на чолі із графом М. Тишкевичем, членом місії в Швейцарії, який був близьким в католицьких колах, підтримував тісні стосунки з митрополитом Греко-католицької церкви А. Шептицьким. Авторитет М. Тишкевича на Заході був настільки високим, що у березні кардинал Л. Маліоне завірив українського представника, що хоча Україна не є визнаною незалежною державою, Святий Престол мав наміри увійти з нею у дипломатичні стосунки й прийняти графа М. Тишкевича. Ватикан неодноразово висловлював прихильність до України та її народу. Ватикан фактично визнав Україну й мав намір визнати де-юре, як лише хоч би одна із великих держав це здійснить [38, с.18, 27].

У листопаді до місії приєднався відомий релігійний діяч ордену редемптористів і дипломат з Галичини о. Франц-Ксаверій Бонн. Бельгієць за походженням, був патріотом України й доклав багато зусиль для захисту її інтересів, особливо коли М. Тишкевича відкликали у Париж для участі в роботі української делегації на конференції, а о. Бонн очолив місію у Ватикані, мав аудієнцію у папи, спілкувався із вищим римським духовенством [39, с.209].

У січні 1919 р. відряджена дипломатична місія до Греції під керівництвом знаного діяча Української партії соціалістів-федералістів Ф. Матушевського. До неї також входили М. Левицький, Е. Глузман, П. Галаган та інші. Повністю залежний від Антанти уряд Греції не визнавав Україну й дипломатичний статус місії. Отже, основну увагу українці зосередили на контактах з дипломатами інших країн, багато з яких виявляли зацікавленість Україною та її проблемами.

Продовжуючи дипломатичні зусилля у різних напрямках попередніх урядів, Директорія УНР та її зовнішньополітичне відомство намагалися встановити контакти й дипломатичні відносини із скандинавськими країнами. У лютому 1919 р. відряджено дипломатичну місію у Швецію і Норвегію. Її головою призначено К. Лоського. Водночас на нього покладено керівництво існуючим посольством у Фінляндії та представництвом у Данії. Якщо уряд Данії визнав дипломатичне представництво як посольство фактично існуючої держави, тобто, визнав УНР де-факто, то Швеція і Норвегія виявили стриманість, зважаючи на Антанту. Проте цікавилися економічними аспектами стосунків. Щоправда, уряди всіх цих країн надавали усі можливості для плідної праці українських дипломатів, сприяли виконанню ними консульських функцій.

К. Лоський поповнив свою делегацію досвідченими працівниками із посольства у Гельсінгфорсі В. Кучабським, Й. Майданюком, М. Діаманді. Там залишалися Володимир і Микола Залізняка, згодом прибув і очолив місію П. Сливенко. Завдяки діяльності українських дипломатів 12 червня 1920 р. уряд Фінляндії офіційно визнав УНР [40, арк.50].

У Данії надзвичайна дипломатична місія була заснована на початку березня 1919 р. під керівництвом Д. Левицького. Перші його зустрічі із впливовими діячами країни засвідчили їх зацікавлення до торгівельно-економічних стосунків. Хоча, як і інші країни, Данія не наважувалася визнавати Україну, для праці українським дипломатам були створені всі умови. Саме в Копенгагені на початку травня 1919 р. відбулася широка нарада керівників дипломатичних місій Данії, США, Великобританії, Швеції і Норвегії [41, арк.7].

У січні 1919 р. засновано українське представництво в Голландії і Бельгії. Його головою призначено визначного громадсько-політичного діяча і дипломата, керівника департаменту в МЗС УНР А. Яковліва. На початку лютого українська місія прибула в Гаагу. До її складу входили: А. Варкетін, Я. Кулішер, М. Панасович, П. Ковалів та інші. Місія не була визнана офіційно, але, як у Данії, мала усі можливості вільно працювати, виконувати консульські функції. Значну роботу виконувало інформаційне бюро, яке поширювало правду про події в Україні, кровопролитну війну з більшовиками за незалежність. Причому видання здійснювалися українською, французькою і голландською мовами [42, арк. 42].

За ініціативою А. Яковліва, українське представництво майже повністю у квітні 1920 р. перебалося у Брюссель. Оскільки Бельгія до революції мала в Україні величезний капітал, вона більше за інших була зацікавлена у встановленні відносин з її урядом у надії на повернення своєї власності. У зв'язку із недостатніми коштами на утримання місії, її голова зарахував у штат декількох бельгійців і голландців, українських емігрантів, які працювали без оплати. А. Яковлів зустрівся з міністром закордонних справ Бельгії П. Гаймасом, вручив вірчу грамоту. Мав переговори із впливовими діячами уряду, які прихильно віднеслися до України та її проблем, висловлювали впевненість, що Бельгія визнає УНР в недалекому майбутньому. Окрім того, український дипломат зав'язав контакти із акредитованими в Брюсселі послами Великобританії, США, Італії, Польщі, Румунії та ін. Чимало уваги у своїй праці українці приділяли фінансово-економічним взаєминам з Бельгією і Голландією, представники яких цікавилися їх перспективами. Продовжувалася активна робота інформаційного бюро, яке видавало історичні та політологічні матеріали з української справи, які готували підґрунтя для визнання УНР [43, арк. 3].

Чи не найбільше уваги приділяло МЗС УНР відносинам із найближчими сусідами – Угорщиною, Чехословаччиною та Польщею. До цього спонукали, передовсім, напружені відносини між ними та ЗУНР, зокрема українсько-польська війна 1918–1919 рр. Усі три країни мали територіальні претензії до ЗУНР, з якою Директорія УНР була пов'язана військово-політичним союзом і надавала посильну військову і дипломатичну допомогу. Отже, у січні 1919 р. сформовано місію УНР до Угорщини на чолі із Р. Яросевичем, якого того ж місяця замінив М. Галаган. Місію Галагана прийняв президент М. Карої й висловився, що Угорщина де-факто визнає Україну, водночас підтвердив претензії на Закарпаття. Проте українець заявив, що долю краю повинно вирішувати його населення шляхом вільного волевиявлення [44, арк. 27].

Після перевороту лівими силами та проголошення Угорської радянської республіки, її комісар закордонних справ, комуніст Б. Кун, орієнтований на Москву, з якою Україна була в стані війни, вороже віднісся до місії М. Галагана. Але невдовзі через місію звернувся до В. Винниченка з пропозицією тісного союзу і співпраці. В. Винниченко пізніше згадував, що радянська Угорщина була "оточена з усіх боків ворогами. Всі її надії були звернені до Радянської Росії і України". Б. Кун, наголошував В. Винниченко, "заявляв бажання бути посередником між лівими українськими соціалістичними течіями й Російським Совітським Урядом у справі сформування на Україні справжнього українського національного совітського Правительства. Це правительство мало би ліквідувати Директорію, галицький Державний Секретаріат, притягти на свій бік усі соціалістичні течії, а головним чином галицьку армію. Таким чином зробився би один суцільний світський фронт: Угорщина, Галичина, Україна й Росія" [45, с. 322–333]. В. Винниченко прийняв пропозицію при умові визнання самостійності радянської України, військового та економічного союзу, спільне визволення Галичини. Він усвідомлював, що пропозиція Б. Куна виходила від В. Леніна, хоча керівники радянської України Х. Раковський і Г. Пятаков були категорично проти цього стратегічного плану [45, с. 322–333].

В результаті збройного придушення радянського режиму до влади прийшов проантантівський диктатор, адмірал М. Хорті, Угорщина пішла на активне зближення із Польщею й розпочала процес укладання військово-політичного союзу, насамперед проти Чехословаччини й радянської Росії. У квітні 1920 р. ухвалено варшавські українсько-польські угоди щодо союзу, М. Галаган заявляв, що вони не відповідають інтересам соборної України й подав у відставку. У грудні того року МЗС УНР призначило головою української надзвичайної дипломатичної місії полковника (невдовзі – генерал-хорунжий) В. Сікевича. У зв'язку з поразкою визвольних змагань, еміграцією уряду і інтернуванням армії в Польщу, його посольство виконувало, головним чином консульські обов'язки та опікувалося інтернованими українськими вояками в Угорщині [46, с. 79].

Встановленню дипломатичних стосунків із Чехословаччиною значною мірою сприяла особиста прихильність до України її першого президента республіки Т. Масарика. Під час світової війни й революційних подій він перебував у Києві, активно співпрацював із М. Грушевським, В. Винниченком, С. Петлюрою, О. Шульгиним та іншими діячами Центральної Ради, підтримував національний рух і боротьбу за незалежність, щоправда із деякими застереженнями, оскільки негативно відносився до Брестських угод України з Центральними державами й перебував на

проантантівських позиціях у зовнішній політиці й прибічником українських автономістів-федералістів. Саме у Києві Т. Масарик сформував 40-тисячний чехословацький корпус, що згодом став основною опорою чехословацької державності. Т. Масарик одним із перших визнав Директорію УНР [47, с. 22–27].

Українська надзвичайна дипломатична місія була сформована і відбула до Праги у січні 1919 р. Її головою призначено відомого діяча, колишнього депутата Державної Думи, учасника українсько-російських переговорів 1918 р., радника МЗС УНР М. Славинського, який був у тісних взаєминах із Т. Масариком, знав практично усі слов'янські мови. Після прибуття в чехословацьку столицю місія здійснила офіційні візити, зокрема до президента, організувала урочисте відкриття "Товариства українсько-чехословацької дружби". Було здійснено чимало дипломатичних заходів із метою, як висловлювався голова уряду і глава МЗС В. Чехівський, наблизити "економічні, культурні та інші інтереси наших народів ...встановлення між ними федеративного зв'язку на основі повної незалежності кожного народу" [48].

Чехословаччина, зрештою, не визнала Україну де-юре, домоглася на Паризькій мирній конференції приєднання українського Закарпаття. Але зберігала тісні дипломатичні відносини, створювала умови для діяльності консульств у Празі і Кошицях, та, що напевно найголовніше, утримувала своїм коштом 15-тисячну галицьку військову бригаду, надавала широкі можливості для існування українських вищих навчальних закладів для еміграції та її громадських організацій і товариств. Безумовно, це все було наслідком діяльності української дипломатичної місії.

Зауважмо, що спроби заснувати українське представництво у Королівстві сербів, хорватів і словенців (з 1929 р. – Югославія) виявилися невдалими, внаслідок відмови прийняти місію, особливо з боку Сербії, яка традиційно тяжіла до Росії. Але у зв'язку із перебуванням там значної кількості українців, зокрема колишніх військовополонених та біженців, МЗС України вдалося відрядити у лютому 1919 р. військово-санітарну місію на чолі із В. Вербенцем і Д. Горбенком, Проте влада не визнала її правомочності й українці працювали практично нелегально до прибуття у Белград Д. Дорошенка з місією Міжнародного Червоного Хреста. Восени того року завдяки енергійній діяльності діяча ЗУНР Г. Микитея робота українців поживавилася й мала метою утворення консульства у Загребі. До справи приєднався міністр закордонних справ А. Ніковський. Консульство на чолі з С. Лук'яновичем відкрилося лише у лютому 1921 р. й проіснувало рік [49, с. 129–136].

Аналізуючи дипломатичні стосунки із державними утвореннями на території колишньої Російської імперії, варто визнати, що їх потенціал і напрацювання попередніх урядів не був використаний зовнішньополітичним відомством УНР в достатній мірі в інтересах України. Деякі результати у сфері розвитку міждержавних стосунків, досягнуті дипломатами Гетьманату, були навіть втрачені. Зокрема, не було до кінця реалізоване стратегічне партнерство УНР із Доном, які мали спільні інтереси у боротьбі із більшовиками й могли знайти компромісне рішення щодо майбутнього устрою обох держав заради збереження незалежності.

Відносини із Кубанню розпочали відновлюватися у квітні 1919 р., коли до Парижу на мирну конференцію прибула Кубанська делегація на чолі з Л. Бичем. Вона зустрілася з дипломатичною місією України Г. Остапенка, а також делегаціями Білорусії, Фінляндії, Естонії, Латвії, Литви, Грузії, Вірменії та Азербайджану. Українці прийняли кубанців як союзників, допомогли скласти й направити Раді Чотирьох меморандум із проханнями визнати Кубань, допустити до участі в конференції та прийняти Кубань у Лігу Націй. У жовтні подано спільний меморандум до Ж. Клемансо з подібними пропозиціями до усіх держав, які утворилися на постімперському просторі Росії. Один із тодішніх діячів Кубанського уряду В. Іваніс у спогадах "Боротьба Кубані за незалежність" писав, що антиденікінська позиція делегації завадила їй досягти якихось результатів, оскільки країни Антанти вважали Добрармію головною проти більшовицькою силою [50, с. 90–92].

У жовтні 1919 р., коли на Кавказ до Тифлісу, де продовжувала діяти від лютого надзвичайна дипломатична місія УНР на чолі із І. Красковським, виїхав за завданням С. Петлюри І. Сокальський. Українські дипломати отримали завдання провести зустрічі і переговори із представниками Кубані щодо створення Чорноморської федерації.

Чималим досягненням українських дипломатів стала спільна нарада 23–27 квітня 1920 р. місій УНР і Кубані. У ній взяли участь від України – І. Красковський, полковник М. Чехівський, А. Петренко і А. Тишкевич й від Кубані – І. Тимошенко, Г. Голуб, О. Гордієнко, І. Білий та інші. Було узгоджено військово-політичну угоду про союз і співробітництво. Але через військові та інші обставини договір не був підписаний. Після поразки визвольної боротьби та евакуації наприкінці 1920 р. Кубанського корпусу і уряду, відносини підтримувалися на дипломатичному рівні. Керівництво УНР сподівалося на повернення в Україну й зберігало потенційних союзників, серед яких Кубань з її українським населенням посідала помітне місце [51, арк. 51–52].

Київ намагався продовжувати і розвивати контакти з державами Кавказу: Грузією, Вірменією і Азербайджаном. У лютому 1919 р. створено українську дипломатичну місію під керівництвом

І. Красковського й скеровано до Тифлісу. 4 квітня вона прибула на місце й розгорнула діяльність, охоплюючи усі три країни. Головним завданням місії було налагодження співпраці із закавказькими республіками для виходу їх на міжнародну арену та реалізації плану створення Чорноморської Федерації. Експерти місії із проблем економіки опрацьовували плани розвитку торгівельних відносин. Так, Україна була зацікавлена в імпорті з Азербайджану нафтопродуктів, а республіки Закавказзя – в імпорті українського хліба. Стосунки української місії з цими країнами поживалися навесні 1920 р. коли армія та уряд УНР вступили у Київ і з'явилася надія на відновлення незалежної України, яка б стала могутньою опорою для захисту незалежності держав Закавказзя й Кубані. Але військам Червоної армії вдалося завдати поразки Україні й окупувати Закавказзя. 19 жовтня МЗС Грузії повідомило І. Красковського, що на вимогу більшовиків змушене припинити дипломатичні стосунки з УНР [52, с.192, 196–197].

Міждержавні зв'язки України з Фінляндією, встановлені раніше, були збережені й отримали новий імпульс, коли до влади прийшов К. Маннергейм і новостворену державу визнала у травні 1919 р. Антанта. Хоча після зайняття більшовиками Києва посол Фінляндії Г. Гуммерус разом з представниками Німеччини, Польщі, Грузії, Дону змушений залишити Україну, він у зверненнях до уряду висловлював впевненість у перемогі Директорії УНР. У січні 1919 р. МЗС УНР призначило К. Лоського головою місії у Стокгольмі, залишивши керувати посольством у Фінляндії. Саме тоді у Гельсінкі відбулася міжнародна конференція країн, які утворилися на теренах Росії. Відправляючи на неї М. Залізняка, С. Петлюра йому наказував: "Вживати всі відповідні кроки щодо забезпечення існування України як самостійної незалежної держави" [53, арк.18]

Фактичним головою місії у Гельсінкі був П. Сливенко до призначення нового посла М. Залізняка. Посол УНР розгорнув широку пропаганду щодо створення військово-політичного союзу у складі Фінляндії, країн Прибалтики, Білорусії й України. Щодо міждержавних відносин, П. Сливенко постійно підкреслював у листах про прихильне ставлення уряду до України. Щоправда після укладання угоди Фінляндії з Москвою, наприкінці 1920 р., українське представництво припинило діяльність, Але, як писав у спогадах колишній посол Фінляндії в Києві Г. Гуммерус, "настане час свободи для України і створеному чужими руками червоному харківському уряду доведеться поступитися місцем національному уряду, створеному вільною волею народу у стародавній столиці на Дніпрі" [54, с. 192].

Дипломатичні відносини Директорії УНР з країнами Прибалтики розпочалися лише на заключному етапі її боротьби за незалежність у 1920 р., коли Естонія і Литва визнані Антантою підписали перемир'я із Москвою. У січні до Риги прибула українська дипломатична місія на чолі з В. Кедровським, а у Естонії – Є. Голіцинського. Результатом їх діяльності стало, насамперед, взаємне визнання де-факто незалежності держав. Водночас В. Кедровський використав можливості для зустрічей і переговорів з представниками Антанти, зокрема Великобританії, щодо допомоги Армії УНР, домовився з урядами щодо репатріації українців на батьківщину.

Наприкінці 1920 р., після поразки національно-визвольних змагань та укладання Польщею з більшовицькою Росією Ризького договору, для прибалтійських країн і Фінляндії залишено одне українське представництво у Ризі під керівництвом В. Кедровського [55, арк. 231].

У січні 1919 р. МЗС УНР вжило заходів для встановлення дружніх взаємин із Білорусією, звернулося до її уряду із пропозицією обмінятися дипломатичними представництвами. Але у зв'язку з воєнними діями на Україні білоруська місія О. Цвікевича прибула в Кам'янець-Подільський лише у жовтні. За допомогою України уряд невизнаної ніким Білоруської Республіки сподівався навесні 1920 р. знайти порозуміння із Польщею, яка наполягала на федерацію Білорусі із Литвою. У вересні 1920 р. під час наступу польсько-українського війська і поразок Червоної армії, В. Кедровський повідомляв голову МЗС А. Ніковського про прагнення білорусів до воєнно-політичного союзу, їх пропозиції про надання допомоги у формуванні власного війська. Але ситуація, насамперед польсько-радянське порозуміння, не дозволило реалізувати цих планів.

У зв'язку з тим, що Україна за добу Директорії безперервно вела війну у захист незалежності та власної території із радянською Росією, Польщею та Добровольчою армією А. Денікіна, важливу роль відігравала військова дипломатія. Відтак, до складу багатьох дипломатичних представництв входили військові аташе, звичайно генерали або полковники Генерального штабу, які були підпорядковані закордонному відділу українського Генштабу. Вони займалися питаннями збору інформації про стан збройних сил країн акредитації та інших держав у перспективі укладання військових союзів з ними, можливості допомоги армії УНР у збройній боротьбі за незалежність України [56, арк. 22].

Іншою організаційною формою військової дипломатії були військово-санітарні місії, які мали завданням брати на облік військовополонених українців, опікуватися ними й організувати їх повернення на батьківщину [57, с. 38–42].

Військово-санітарні місії формувалися й підпорядковувалися міністру закордонних справ УНР В. Темницькому, який у червні зібрав широку нараду послів і керівників місій у Відні. Він об'єднав місії ЗУНР і УНР і надіслав до Італії, де знаходилися галичани, головного уповноваженого УНР у справах репатріації призначив О. Севрюка, а його заступником галицького старшину І.Коссака. За короткий час через Відень було переправлено в Україну, головним чином, до ЗУНР близько 53 тис. колишніх військовополонених [58, арк. 74, 80].

Незважаючи на несприятливі умови, ніж за часів Гетьманату, МЗС УНР вдалося зберегти чи заснувати нові консульські установи, хоча це було досить складно. Так, наприклад, вже у грудні 1918 р. радянський уряд прийняв постанову про ліквідацію українських консульств (37 установ) на території Росії. Щоправда, майже водночас уряд УНР ухвалив постанову про їх відкликання або ліквідацію.

Насамперед, була залишена структура і штати консульських установ Гетьманату та, по можливості, частина їх апарату. За даними В. Трембіцького консульську мережу Директорії УНР у 1919–1920 рр. складали генеральні консульства у Берліні, Данцигу, Тифлісі і Ризі. Консульства, віце-консульства і консульську агентства (всього 27) діяли у Афінах, Баку, Батумі, Берні, Брюсселі, Будапешті, Бухаресті, Варшаві, Гаазі, Гельсінкі, Єревані, Женеві, Копенгагені, Кошиці. Лондоні, Мюнхені, Парижі, Празі, Римі, Софії. Стокгольмі, Сухумі, Талліні, Цюриху, Чернівцях. Відзначимо, що на початку 1921 р., коли уряд діяв в еміграції у Польщі, їх залишилося всього декілька: в Берліні, Данцигу, Баку, Батумі і Ризі [59, арк.19–20].

Таким чином, у добу Директорії УНР, незважаючи на несприятливі умови внутрішнього і зовнішнього характеру, українська дипломатія спромоглася на продовження розбудови апарату міністерства закордонних справ за межами України, збільшити чисельність міждержавних контактів, заснувати досить широку мережу дипломатичних установ за кордоном, які сприяли її перетворення в суб'єкт міжнародної політики. Дипломатичні установи УНР набагато активніше попередніх розгорнули за кордоном пропагандистсько-інформаційну діяльність, розгорнули широкомасштабну діяльність щодо опіки українців за кордоном. Завдяки жертвній праці відданих українській справі дипломатів, світове суспільство все більш прихильніше ставилося до героїчної боротьби українського народу за незалежність своєї держави. Хоча перемоги численних і потужних ворогів не вдалося, уряди і народи багатьох країн співчували українцям, надавали притулок армії УНР, уряду, який проіснував в еміграції до здобуття Україною незалежності у 1991 р.

Список використаних джерел

1. Винниченко В. Відродження нації: (Історія української революції, (марець 1917 р. – грудень 1919 р.): В 3-х ч. / В. Винниченко. – К.; Відень, 1920. – Ч. 1. – 348 с.; ч. 2. – 328 с.; ч.3. – 535 с. 2. Христюк П. Українська революція. Розвідки і матеріали. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. В 4-х томах / П. Христюк. – Відень, 1922. – Т. IV. – 192 с. 3. Доценко О. Літопис української революції. Матеріали і документи до історії української революції / О. Доценко. – Т. 2. – Кн.4. – Львів, 1923. – 362 с. 4. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма / М. Шаповал – Прага, 1928. – 325 с.; Шаповал М. Занепад УНР / М. Шаповал. – Прага, 1928. – 42 с.; Шаповал М. Військо і революція / М. Шаповал. – Прага, Львів, 1923. – 24 с. 5. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції / І. Мазепа. – Прага, 1942. – Т.2. – 232 с. 6. Стахів М. Україна в добу Директорії УНР: в 7-ми ч. / М. Стахів. – Торонто, 1962–1965. 7. Лихолат А. В. Разгром буржуазно-националистической Директории на Украине / А. В. Лихолат. – Москва: Госполитиздат, 1949. – 216 с. 8. Симоненко Р. Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні II половини 1919 – березень 1921/ Р.Г. Симоненко. – К., 1965. – 303 с. 9. Супруненко Н. И. Очерки истории гражданской войны и иностранной военной интервенции на Украине / Н. И. Супруненко. – Москва, 1966. – 455 с. 10. Веденєєв Д. Дипломатична служба УНР доби Директорії / В. Веденєєв, А. Гошуляк // Пам'ять століть. – 1998. – № 1. – С. 73–86. 11. Солдатенко В. Ф. Українська революція: концепція та історіографія (1918–1920 рр.) / В. Ф. Солдатенко. – К.: Видавничий центр "Просвіта", 1999. – 507 с. 12. Кучик О. С. Союзницька інтервенція на Україні (1918–1919) / О.С. Кучик. – Львів: Львівський державний університет, 1999. – 69 с. 13. Павлюк О. Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920) / О. Павлюк, В. Сідак // Нариси з історії дипломатії України. – К.: Альтернативи, 2001. – С. 314–396. 14. Яблонський В. М. Основні проблеми зовнішньополітичної діяльності уряду УНР (червень–грудень 1919 року) / В.М. Яблонський// Вісник Київського Університету. – Серія історія. – 1994. – С. 155–164. 15. Симон Петлюра та українська національна революція: Збірник праць другого конкурсу петлюрознавців України. – К., 1995. – 368 с. 16. Історія України. Нове бачення. У 2 т. / [Під ред. В. А. Смолія]. – К., 1996. – Т. 1. 350 с.; т. 2. – 494 с. 17. Капелюшний В. Здобута і втрачені незалежність: Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.) / В. Капелюшний. – К.: КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. – 607 с. 18. Веденєєв Д. Юність української дипломатії. Становлення Зовнішньополітичної служби в 1917–1923 роках / Д. Веденєєв, Д. Будков. – К., 2006. – 296 с. 19. Матвієнко В. Історія української дипломатії ХХ століття у постатях / В. Матвієнко, В. Головченко. – К., 2001. – 266 с. 20. Марголін А. Украина и политика Антанты / А. Марголин. – Берлин, 1934. – 397 с. 21. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 166, арк. 19–20. 22. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 22, арк. 67–68. 23. Там само, ф. 1065, оп. 1, спр. 349, арк. 26. 24. Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 349, арк. 26. 25. Там само, спр. 391, арк. 12. 26. Там само, спр. 20, арк. 22. 27. Там само, оп. 1, спр. 70, арк.

32. 28. Лотоцький О. В Царгороді / О. В. Лотоцький. – Варшава, 1939. – 179 с. 29. Сохань П. Проблеми військовополонених, інтернованих та біженців у міжнародних відносинах України та Болгарії (1918–1926 рр.) / П. Сохань, В. Павленко // Міжнародні зв'язки України. – Вип. 13. – К., 2004. – С. 86–95. 30. Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. Т.2. Українська Гетьманська Держава 1918 року / Д. Дорошенко. – Ужгород, 1930. – 510 с. 31. ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 39, арк. 8. 32. Борщак І. Як була zorganizована Мирова конференція 1919 р. / І. Борщак // Альманах-календар Червоної Калини на 1939 р. – Львів, 1939. – С. 104–114. 33. ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 1, спр. 236, арк. 43. 34. Там само, спр. 6, арк. 11–12. 35. Фещенко-Чопівський І. Хроніка мого життя / І. Фещенко-Чопівський. – Житомир, 1992. – 124 с. 36. Васильківський Л. Роздуми на схилі життя (IV) / Л. Васильківський // Сучасність. – 1969. – № 5. – С. 103–114 с. 37. Лукасевич Є. Причини до історії української дипломатії в 1917–1921 роки. Діяльність українського посольства в Швейцарії / Є. Лукасевич // Сучасність. – 1970. – № 11. – С. 75–92. 38. Хома І. Апостольський Престіл і Україна. 1919–1922 / І. Хома. – Рим, 1987. – 33 с. 39. Лебедович І. о. Полеві духовники У.Г.А. / о. І. Лебедович. – Вінніпег, 1963. – 325 с. 40. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 404, арк. 50. 41. Там само, ф. 3513, оп. 1, спр. 1, арк. 7. 42. Там само, ф. 4442, оп. 1, спр. 4, арк. 42. 43. Там само, спр. 5, арк. 3. 44. Там само, ф. 3619, оп. 1, спр. 2, арк. 27. 45. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III / В. Винниченко. – Київ; Відень, 1920. – 542 с. 46. Шевченко І. Біля витоків: Становлення української дипломатії УНР / І. Шевченко // Політика і час. – 1995. – № 9. – С. 76–82. 47. Віднянський С. В. Українське питання в поглядах Т.Г. Масарика та політиці першої Чехословацької республіки / С. В. Віднянський // Т. Г. Масарик і нова Європа. Матеріали конференції. – К., 1998. – С. 20–34. 48. Нова Рада. – 19 січня 1919. 49. Ковалів П. Дипломатична діяльність за часи української держави / П. Ковалів // Календар-альманах Червоної Калини на 1939р. – Львів. – С.129–136. 50. Іванис В. Боротьба Кубані за незалежність / В. Іванис. – Мюнхен, 1968. – 140 с. 51. ЦДАВО України, ф. 1429, оп. 3, спр. 48, арк. 52. 52. Матвієнко В. Українська дипломатія 1917–1921 років на теренах постімперської Росії / В. Матвієнко. – К., 2002. – 372 с. 53. ЦДАВО України, ф. 3695, оп. 2, спр. 270, арк. 18. 54. Гуммерус Г. Україна в переломні часи: Шість місяців на чолі посольства у Києві / Г. Гуммерус. – К., 1997. – 202 с. 55. ЦДАВО України, ф. 3697, оп. 1, спр. 2, арк. 231. 56. Там само, ф. 4186, оп. 2, спр.13, арк. 22. 57. Сідак В. З історії військового аташату Директорії УНР / В. Сідак // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – № 1. – К., 1994. – С. 38–42. 58. ЦДАВО України, ф. 4186, оп. 2, спр. 11, арк. 80. 59. Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 203, арк. 20.

Игорь Дацкив

УКРАИНСКАЯ ДИПЛОМАТИЯ В ПЕРИОД ДИРЕКТОРИИ УНР: ПЕРСОНАЛИИ, СТАТУС, ФУНКЦИИ

В статье исследуется влияние внутренних и международных факторов на процесс формирования внешнеполитической концепции УНР периода Директории, а также обстоятельства и основные направления ее реализации украинской дипломатией. Проанализированы альтернативные варианты международной деятельности правительств УНР, направленные на обеспечение благоприятных условий для защиты национальной государственности и ее дипломатического признания на европейской и мировой арене.

Ключевые слова: дипломатия, Директория УНР, конференция, договор, международные отношения.

Igor Datskiw

UKRAINIAN DIPLOMACY IN THE PERIOD OF UNR DIRECTORY: PERSONALITY, STATUS, FUNCTION

The article examines the impact of domestic and international factors on the development of foreign policy concept of the UNR during the period of the Directory and also the circumstances and the basic directions of realization of Ukrainian diplomacy. There are analyzed alternatives for international activities of the UNR government aimed at providing an enabling environment for the protection of national independence and its diplomatic recognition on the European and world stage.

Key words: diplomacy, Directory UNR, conference, contract, international relations.

УДК 94 (438) "1918 / 1921"

Владислав Боєчко

ВСТАНОВЛЕННЯ КОРДОНІВ ПОЛЬСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1919–1921 РР.: ДИПЛОМАТИЧНІ ТА СИЛОВІ МАНЕВРИ

У статті, на підставі аналізу здобутків історіографії та джерельної бази, досліджено особливості встановлення кордонів Польської республіки у 1919–1921 рр. Вивчено еволюцію політики провідних європейських держав щодо територіального розмежування: від підтримки польських претензій на землі колишньої Німецької імперії – до поступового стримування